

Da la Catalugna a l’Ucraina

Pievels d’Europa braman dignitad e renconuschientscha

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **2014 pudess ir en l’istorgia sco l’onn da pievels che pretendian renconuschientscha: Ucrainais encunter la Russia imperiala da president Putin, Curds encunter l’intoleranza araba u tirca, Catalans encunter la Spagna stinada euv. Mintgin da lezs pievels è enragischà en in intschess determinà.** Il studi da lur bramas fa part da la geopolitica, rom da la geografia culturala. L’Institut geografic da l’Universitad da Berna (tel. 031 631 88 75) cumpiglia dudesch gruppas da perscrutaziun; ina da questas, deditgada a la geografia culturala e manada da vicerecatura *Doris Wastl-Walter*, ha gist arranschà ina dieta internaziunala intitulada «Autodeterminaziun en Europa».

Dapi la ruina da la tenda da fier
Béla Filep, schef dal comitè d’organaziun, ha avert l’occurrenza schend: «Dapi decennis aud’ins pretensiuns d’autonomia politica dapertut en Europa. En ils onns novanta dal tschientaner passà, suenter la ruina da la tenda da fier, han violents conflicts territorials marcà las dispitas en l’Europa dal sidost, cun la fin da la Jugoslavia, ed en il Caucasus (...). Insaquants da quests conflicts han surmuntà la saiv dal millenni, per exempel en la Cosova, nua ch’ins n’ha en quindesch onns anc adina betg pudì cuntanscher ina schligiaziun duravla. En ils davos onns èn bramas d’autodeterminaziun vegnidas pli fermas aifer l’Uniun europeica (UE), da la Catalugna en la part sid a la Scozia encunter nord, dal Székelyföld en l’ost [da la Transilvania] a la Flandra en il cor da l’Europa. Quels cumbats nunviolents pertutgavan problems analogs u sumegliants. En tut ils cas menziunads han pievels (...) manifestà lur brama da determinar sezs lur destin (...). Amez il postulat d’autodeterminaziun sa dumond’ins pertge che pievels, gruppas etnicas u minoritads linguistics veglian determinar sezs lur destin. Tge facturs influenzeschan il mument e l’intensitad da lezza brama? Tge sort d’autodeterminaziun vegn lura giavischada (...)? Cun tge strategia main’ins il cumbat (...)? Ins n’avess betg pudì arranschar questa dieta senza l’agid finanziaal da prinzi *Gion Adam da Liechtenstein* e da la vischnanca burgaisa da Berna.» I suonda ina resumaziun dals muments essenzials da la dieta enturn quatter pievels, numnadamain, da sidvest encunter l’ost, il catalan en Spagna, il silesian en Pologna, il sicul en Rumenia ed il gagaus en Moldova ed Ucraina.

Tge schabegia a Barcelona?
Dapi onns rapportan las medias adina puspè dal cumbat catalan per l’indipendenza. Ins sto dentant dar adatg: La «Comunitat autonoma de Catalunya», cun 7, 571 milliuns olmas ed ina regenza separatistica che residescha a Barcelona, è mo la part principala dals «Països Catalans»; lezs cumpiglian anc la mesadad da la «Comunitat Valenciana», lura las Balearas, strivlas d’Aragón, Andorra, la citad d’Alghero/L’Alguer en Sardegna e la «Catalunya Nord» che corresponda a la pli gronda part dal «département» franzos numnà «Pyrénées-Orientales». L’economist *Roger Albinyana*, commember da la regenza catalana, ha preschentà las aspiraziuns da ses pajais. El ha fatg endament las instituziuns medievalas abolidas da retg Filip V (1683-1746; v. La Quotidiana dals 5 da settember 2014), manegiond che var 60 % da la populaziun giavischia l’indipendenza. El ha relevà la brutalitad verbala dals adversaris

Dapi onns rapportan las medias adina puspè dal cumbat catalan per l’indipendenza.

KEYSTONE

spagnols da l’indipendenza catalana. In segund economist catalan, *Xavier Cuadras-Morató* (Universitad Pompeu Fabra, Barcelona), ha rapportà dal boicott da «some sectors of Spanish society» cunter il «cava», il «schampagn» catalan, davent da 2005, e da la replica efficazia dals consuments catalans cun il «buycott» (da l’englais «to buy» = «cumprar»). Cun l’ir dal temp èn dentant vegnidas sfidas novas per il pievel catalan. Co va quai endavant? Quai pon ins vegnir a savair cun far part da l’occurrenza publica intitulada «Katalonien und der Wunsch nach Unabhängigkeit» sonda, ils 29 november, da las 10.00 a las 13.00, a l’Universitad da Turitg, cun il romanist *Georg Kremnitz* (Universitad da Vienna), il politolog *Klaus Jürgen Nagel* (Universitad Pompeu Fabra, Barcelona) ed il giurist *Bardo Fassbender* (Universitad da S. Gagl) (1). L’occurrenza vegn arranschada dal «Romanisches Seminar» da Turitg (<http://www.rose.uzh.aktuelles.html>) e dal «Casal Català de Zuric» (www.cczuric.cat).

Schientscha silesiana
Da la Silesia percenter discurr’ins en Svizra fitg pauc. Quest num portan oz duas provinzas polacas che cunfinan cun la Tschechia: «Slaskie» (chapitala Katowice) cun 4 620 624 olmas e «Dolnoslaskie» (Silesia bassa, chapitala Wroclaw) cun 2 415 245 olmas. Ma il geograf *Wojciech Janicki* (Universitad UMCS, Lublin) ha referì a Berna davart «la minoritad silesiana nunrenconuschida en Pologna». L’istorgia silesiana ha entschavi tenor el en il 12avel tschientaner ed è madirada il 1348, cur che l’imperatur Carl IV (1316-1378) ha incorporà il ducadi da Silesia als stadis da la curuna da Boemia. Gronds scripturs tudestgs èn naschids en Silesia: Martin Opitz (1597-1639), Joseph von Eichendorff (1788-1857), August Heinrich Hoffmann von Fallersleben (1798-1874), Gerhart Hauptmann (1862-1946) euv. Hoffmann von Fallersleben ha scrit il text dal «Deutschlandlied» sin l’insla da Helgoland, lezza giada possess britannic. La filosofa Edith Stein (sontga Teresa Benedicta da la Crusch, 1891-1942) è naschida a Breslau, oz Wroclaw; ils nazis l’han assassinada ad Auschwitz. Oz dentant

dumbra la Pologna (38 511 824 olmas) ina minoritad germanofona renconuschida da 0,3 %, cunzunt en las provinzas da Silesia e d’Opole/Oppeln. Da l’autra vart han 2011 828 518 persunas (2,1 %) sa declaradas da nazionalitad silesiana; lezza gruppa nunrenconuschida dovra in dialect polac e sa referescha a la personalitad istorica dal pajais, orientà vers l’Europa centrala. Il Moviment per l’autonomia silesiana cumbatta per un’autonomia fiscala da la regiun.

Rumenia plurilingua
Sch’ins cumpareglia la Rumenia dal congress da Berlin (1878: 131 020 km2) cun quella dal patg da Paris (1947: 238 391 km2), èsi cler che las guerras mundialas han bunamain dublegià ses intschess. En la Rumenia d’oz vivan 88,9 % Rumens etnics e ventg minoritads etnicas renconuschidas. La principala (1 259 914 olmas, 6,5 %), quella da lingua ungaraisa, viva en las regiuns annectadas il 1920 e cunzunt en Transilvania, antruras principadi da pliras culturas, bunamain independent da 1538 enfin als davos onns dal 17avel tschientaner. In manader da la revoluziun rumena da 1990, reverenda *László Tökés*, represchenta la cuminanza da lingua ungaraisa sco commember dal Parlament europeic. A la dieta da Berna ha l’fatg endament las populaziuns ungaraisas ch’il patg da Trianon (1920) ha attribuià arbitrariamain a stadis d’auter linguatg; dapi 1989 han lezzas gruppas etnicas pers var 600 000 olmas per emigraziun u assimilaziun. Tökés giavischia statuts d’autonomia per proteger quellas cuminanzas.

Al pe da las Carpatas orientalas
La part orientala da la Transilvania, enfin a las Carpatas da l’ost ed a las funtaunas dals flums Mures/Maros ed Olt, furma il Pajais sicul, numnà per rumen Tinutul Secuiesc e per ungarais Székelyföld. «Lezza insla linguistica da 700 000 – 800 000 umans da lingua ungaraisa è circumdada da regiuns cun maioritad rumena. Ils Siculs èn ina populaziun geograficamain ed istoricamain tut atgna (...). I pretendan savens in’autonomia territoriala, quai che

tschels Ungarais da Transilvania na fan betg. A Târgu Mures / Marosvásárhely, la citad la pli gronda da la regiun, hai dà dispitas interetnicas violentas d’avrigl 1991 cun sis morts» (2). Lezza citad, chapitala da la provinza da Mures/Maros, vala sco chapitala politica, economica e culturala da la regiun. 39,3 % da la populaziun da la provinza era il 2003 da lingua ungaraisa. Ina maioritad absoluta sicula han las provinzas da Covasna (73,8 %) e Harghita (84,6 %) cun il curs superiur dals flums Olt e Mures/Maros. A la dieta da Berna ha il geograf *József Benedek* (Universitad da Cluj Napoca / Kolozsvár) referì davart la situaziun oz en il Pajais sicul. Dapi l’entschatta da 2013 discurr’ins biler da regionalisar. Ma la Rumenia, limetrofa da l’Ucraina, tema l’engurdientscha imperiala da la Russia. Tenor la davosa dumbraziun dal pievel viva la secta russa dals Lipovens (35 791 olmas) en las regiuns rumenas dal Mar nair. En il 18avel tschientaner èni fugids da las persecuziuns vers l’Imperi osmanic da lezza giada, pli tolerant che la Russia dals zars. Oz èni renconuschids sco minoritad etnica en Rumenia. I pudess vegnir endament a Moscau da «proteger» quellas populaziuns sco part dal «mund russ» («ruskji mir»).

Conquistà duas giadas da la Russia
Il cunfin dal flum Prut tranter lez «mund russ» e la Rumenia deriva da quel congress da Berlin che ha renconuschì 1878 l’indipendenza dal pitschen stadi neolatin. La Russia aveva gia annectà 1812 la cuntinuaziun geografica da quella latinitad encunter l’ost, tranter ils flums numnads per rumen Prut e Nistru. Il zar ha numnà «Besarabscaja Gubernija» («Provinza da Besarabia») la strivla acquistada, la provinza la pli pitschna da l’imperi, ed ha dumbirà 1817 la populaziun: 83 848 famiglias rumenas (86 % da la populaziun), 6000 ucranaisas (6,5 %), 3826 giudaicas (1,5 %), 1200 lipovanas (er 1,5 %), 640 grecas (0,5 %), 530 armenas (0,6 %), 241 bulgaras (0,25 %) ed era 241 gagausas (0,25 %). Ils Gagaus èn cristians ortodoxs da lingua tirca. Ils zars han limità rigurusamain il diever dal linguatg rumen e promovì il russ e

l’immigraziun estra, t.a. bulgara e tudestga. Rumen discurriva il 1897 mo pli 56 % da la populaziun da Besarabia; il russ valeva – e vala anc adina – sco lingua da l’elita. Il 1918 ha la populaziun cuntanschì l’annexiun a la Rumenia malgrà l’opposiziun russa. Il protocol secret dal patg da 1939 cun la Germania numnava la Besarabia ina part da la sfera d’influenza sovietica; l’Armada cotschna l’ha pia occupada il 1940, e la Germania ha «repatrià» ils Tudestgs dal pajais.

Ils ertavels da la Besarabia
La Moldova (passa 3,5 milliuns olmas), independenta dapi 1991, cun lingua uffiziala rumena, cumpiglia la pli gronda part da la Besarabia istorica; il rest, sper il Mar nair, fa part da la provinza d’Odessa en Ucraina. L’etnolog svizzer *Simon Schlegel* (Institut Max Planck, Halle, Saxonia-Anhalt) ha referì a Berna davart lez intschess suenter ina retschertga da sedesch mais en la provinza d’Odessa. Las populaziuns bulgaras e gagausas da Besarabia èn partidas tranter lezza provinza e la Moldova, nua che la Gagausia autonoma (161 192 olmas) dovra il russ sco linguatg principal da l’educaziun e da l’administraziun. «Ils 29 da november 2013 a Vilnius (Lituania) ha la Moldova parafà ina convenziun d’associaziun e da commerzi liber cun l’UE; ella l’ha sutscritta ils 27 da zercladur. La regenza eurofila da primminister Iurie Leanca resguardava quai sco in pass vers la commemoranza en l’UE (...). Dentant, ils 2 da favrer 2014, ha la regenza regiunala gagausa [manada da guvernatur Mihail Formuzal] (...) arpushchà in referendum nunliant; la populaziun dueva dir sch’ella recumondia in’affiliaziun ad in spazi economic manà da la Russia u a l’UE ed approvia l’indipendenza da la Gagausia. La participaziun è stada da var 70 %; votantas e votants han approvà cun 98 % da las vuschs in’affiliaziun a la futura Uniun economica eurasiatica, e cun 99 % l’indipendenza dal pajais; 97 % han sa pronunziads encunter lioms pli stretgs cun l’UE» (3).

Plurilinguitad encunter omogenitad
En in essai publictà da «forasblog» sin Internet ils 10 da zercladur 2014 critigescha Simon Schlegel la propaganda manzegnusa da Moscau cunter ils defensurs da l’Ucraina independenta: «Numnar ‚fascists‘ tut ils nazionalists ucranais dat l’impressiun faussa ch’i sajan ideologicamain pli privlus che quels nazionalists russ, svizzers u franzos che triumfeschan en elecziuns naziunalas ed europeicas. Quai munta ch’ins surpiglia il linguatg da la propaganda russa (...). La politica exteriura da l’Europa e da la Svizra sto sa tegnair vi dal stretg fil da la raschun, tranter l’isteria russa dal fascissem ed ina visiun vaira problematica d’in stadi naziunal ucranais cun lingua e cultura omogena (...). Il pajais basegna (...) ina constituziun che renconuschia clemain (...) l’ucrainais sco ina da plirs linguatgs ch’ins discurra là. Dacurt han deplorablamain elecziuns e votaziuns en Svizra ed en Europa mussà plitost che bliers votantas e votants europeics sa tegnan era vi dal princip: ‚In pajais, ina cultura‘.» In tal princip po mo stimular separatissems, saja quai en Pologna, en Rumenia, en Spagna u en auters pajais.

¹ Lieu: Unizentrum, Raum KOL F 117, Râmistr. 71.
² Yves Lacoste (ed.), Dictionnaire de géopolitique. Paris (Flammarion, ISBN 2-08-035101-X) 1993, p.1393, chavazzin «sicules».
³ Eva Berié (ed.), Der neue Fischer Weltatlas nach 2015. Frankfurt am Main (S. Fischer, ISBN 978-3-596-72015-6) 2014, pp. 310-311, chavazzin «Moldau».